

УДК 341.6:347.9(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.30>**С. В. Кулик**

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри міжнародного та європейського права

Державного некомерційного підприємства «Державний університет

«Київський авіаційний інститут»

orcid.org/0000-0001-7190-3774

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджується феномен альтернативного вирішення спорів (АВС) як суспільного явища, що набуває актуальності в умовах демократизації правових систем і розвитку інститутів громадянського суспільства. Автор наголошує, що АВС є проявом прагнення до позасудового врегулювання конфліктів за участю третіх сторін або за допомогою узгоджених процедур, що не передбачають класичного судового розгляду. Такий підхід дозволяє делегувати частину повноважень від держави до недержавних суб'єктів, зберігаючи при цьому принципи правової визначеності, справедливості та верховенства права.

АВС розглядається як дієвий інструмент зменшення навантаження на судову систему, підвищення доступності правосуддя та сприяння врегулюванню спорів у дусі співпраці. Автор підкреслює, що в Україні цей механізм ще перебуває на етапі становлення, проте вже спостерігаються позитивні зрушення – зокрема, у вигляді прийняття Закону України «Про медіацію» у 2022 році, що стало важливим кроком до імплементації міжнародних стандартів.

У статті систематизовано міжнародно-правові стандарти альтернативного вирішення спорів за кількома критеріями: за способом реалізації (договірні, інституційні, судові ініціативи), за рівнем зобов'язувальної сили (обов'язкові та рекомендаційні), за територіальним охопленням (універсальні та регіональні), а також за сферою правового регулювання (цивільне, сімейне, трудове, адміністративне тощо). Визначено потенційно ефективні для українського контексту форми АВС: медіація, третейський розгляд, участь судді у врегулюванні спору, мирові судді, діяльність незалежних установ тощо.

На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що подальший розвиток АВС в Україні потребує стратегічного підходу, спрямованого на формування нормативного, інституційного та освітнього підґрунтя для функціонування цих механізмів. АВС не заперечує ролі державного суду, але пропонує гнучкі, швидкі та менш конфліктогенні процедури, які здатні підвищити рівень довіри до правової системи та сприяти гуманізації правозастосування.

Ключові слова: альтернативне вирішення спорів, правосуддя, правова система, досудове врегулювання, міжнародні стандарти.

Kulyk S. V. INTERNATIONAL LEGAL STANDARDS AND THEIR IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF THE ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION SYSTEM IN UKRAINE

The article explores the phenomenon of alternative dispute resolution (ADR) as a social development gaining relevance in the context of the democratization of legal systems and the growth of civil society institutions. The author emphasizes that ADR reflects a societal demand for out-of-court conflict resolution through the involvement of third parties or by means of agreed procedures that avoid classical judicial proceedings. This approach allows the delegation of certain powers from the state to non-state actors while preserving the principles of legal certainty, fairness, and the rule of law.

ADR is examined as an effective tool for reducing the burden on the judiciary, improving access to justice, and fostering dispute resolution in a spirit of cooperation. The author highlights that in Ukraine, this mechanism is still in its formative stage, yet positive developments can already be observed – particularly the adoption of the Law of Ukraine “On Mediation” in 2022, which marked a significant step toward the implementation of international standards.

The article systematizes international legal standards of ADR based on several criteria: implementation method (contractual, institutional, judicial initiatives), level of binding force (mandatory and recommendatory), territorial scope (universal and regional), and legal regulation sphere (civil, family, labor, administrative, etc.). It identifies ADR forms that are potentially effective in the Ukrainian context: mediation, arbitration, judicial settlement involvement, justices of the peace, and the work of independent institutions.

Based on the analysis, the author concludes that the further development of ADR in Ukraine requires a strategic approach aimed at establishing the normative, institutional, and educational foundations for the effective functioning of these mechanisms. ADR does not deny the role of the state judiciary but offers flexible, faster, and less adversarial procedures that can enhance public trust in the legal system and promote a more human-centered application of the law.

Key words: alternative dispute resolution, justice, legal system, pre-trial settlement, international standards.

Проблема дослідження полягає в недостатньому нормативному врегулюванні та інституційному закріпленні альтернативних форм вирішення спорів в Україні, попри зростаючу потребу суспільства у дієвих, швидких і доступних меха-

нізмах позасудового врегулювання конфліктів, що вже широко використовуються в демократичних державах та відповідають міжнародно-правовим стандартам; ця ситуація ускладнює створення ефективної національної системи АВС, яка б не

лише зменшила навантаження на судову систему, а й сприяла утвердженню принципу верховенства права та забезпеченню реального доступу до правосуддя.

Стан опрацювання проблематики альтернативного вирішення спорів в Україні свідчить про зростаючий інтерес як наукової спільноти, так і практиків до цієї теми, особливо в контексті реформування судової системи та розширення доступу до правосуддя. Питання правової природи, ефективності та практичного впровадження механізмів альтернативного вирішення спорів – зокрема медіації, арбітражу та переговорів – розглядаються у працях таких українських дослідників, як Подковенко Т., Гаврилюк Р., Кройтор В., Яковлев В. та інших.

Метою статті є дослідити сучасний стан впровадження механізмів альтернативного вирішення спорів в Україні, проаналізувати відповідність національного законодавства міжнародно-правовим стандартам у цій сфері, а також виявити перспективи та виклики на шляху формування ефективної національної моделі АВС, здатної забезпечити реальний захист прав людини та зменшити навантаження на судову систему.

Результати дослідження. Альтернативне вирішення спорів (АВС), як суспільне явище, зароджене намаганням вільних громадян демократичної держави мати можливість самостійно встановлювати правила поведінки під час встановлення істини у конфлікті або спорі, а держава для задоволення цих потреб охоче делегує частину своїх повноважень у певних сферах інститутам громадянського суспільства. Влучно з цього приводу висловилася науковець Т. Подковенко, яка дослідила проблему медіації з позиції існуючих міжнародно-правових стандартів: «У сучасному світі особливого значення набувають механізми саморегулювання, коли суб'єкти суспільних відносин мають можливість самостійно встановлювати правила поведінки і контролювати їх дотримання. Зростання активності та відповідальності учасників правових відносин дозволяє державі делегувати частину своїх повноважень у певних сферах інститутам громадянського суспільства. Зарубіжний досвід свідчить про те, що вирішення і врегулювання правових спорів відноситься саме до однієї з таких сфер» [1, с. 47].

В українських умовах надзвичайної завантаженості судів, на що неодноразово звертали увагу європейські спостерігачі, застосування АВС, тобто, за межами судового провадження, у найближчій перспективі буде доволі актуальним.

У класичному варіанті судовий захист порушених прав та законних інтересів суб'єктів цивільних та інших відносин вважається найбільш ефективним та дієвим. В юридичних джерелах, звертаннях до громадян представників суспіль-

них організацій, у засобах масової інформації, насамкінець, у рекомендаціях будь-якого рангу державних службовців під час звернення до них громадян за допомогою або порадою що робити для відновлення порушених прав, повернення майна, мінімізації завданої шкоди тощо одразу звучить безальтернативний варіант про необхідність подання скарги у судові органи. Навіть у дрібних майнових та немайнових спорах одразу пропонується звертатися до суду.

Зазначена проблема є важливою не тільки для українського суспільства. У більшості демократичних країн світу завдяки зростанню самосвідомості громадян щодо захисту своїх порушених прав суди вже неспроможні впоратися з розглядом у стислі терміни, які жорстко визначені законодавством, нечуваної кількості спорів та конфліктів, які, до речі, продовжують поширюватися та примножуватися в геометричній прогресії.

Це явище притаманне багатьом країнам світу, які встали на шлях захисту в першу чергу прав і свобод людини і громадянина. Демократичне суспільство апіорі у разі збільшує суб'єктів публічного права. На відміну від авторитарних держав демократична країна додає до сфери публічно-владних (ієрархічних) суспільних відносин незрівнянно більшу за обсягом сферу кооперативних (горизонтальних) суспільних відносин, які невинно породжують спори сторін та вимагають їх вирішеннях [2, с. 24].

Україна тільки починає створювати свою суто національну модель системи альтернативного вирішення спорів, що також, як й судові органи, повністю може гарантує захист прав людини, утвердження у суспільстві принципу верховенства права, досягнення балансу справедливості і відповідальності у відносинах між різними суб'єктами права.

Свідченням цього можуть бути положення розглянутої нами вище «Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки», у якій не йдеться про створення альтернативної судочинства системи альтернативного вирішення спорів (АВС), а лише про запровадження окремих її елементів: «встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик; опрацювання питання щодо запровадження інституту мирового судді; запровадження у справах адміністративного судочинства досудових процедур адміністративного оскарження з розширенням можливостей застосування досудових та позасудових процедур врегулювання спорів; оптимізація судових витрат та процедур їх адміністрування з метою заохочення використовувати позасудові способи врегулювання спору; удосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів, у тому числі щодо підвищен-

ня вимог до засновників третейських судів, зміцнення інституційних можливостей третейського самоврядування, розширення підвідомчості справ третейським судам, поширення гарантій конфіденційності на третейських суддів; запровадження та розвиток інституту медіації; удосконалення процедури врегулювання спору за участю судді» [3, п. 4.1.5].

Як бачимо, законодавець дуже обережно формулює форми досудового порядку врегулювання спорів, про що влучно замітив науковець В. А. Кройтор: «Безумовно, ми не маємо використовувати досудовий порядок урегулювання спору як панацею, і обов'язково вводити по всіх категоріях справ, без урахування специфіки матеріальних вимог, у деяких випадках справи мають розглядатися безпосередньо в суді, має бути винесено судовий акт, який є, по суті, юридичним фактом для наступних дій державних органів» [4, с. 111–112].

Отже, стосовно національного правосуддя формами АВС можуть бути медіація, інститут мирового судді, третейський суд, врегулювання спорів за участю судді, існування спеціально створених установ, що надають послуги з альтернативного урегулювання спорів, тощо.

Треба зазначити, що зараз у вітчизняному українському законодавстві здебільшого імплементовано міжнародно-правові стандарти щодо третейського судочинства та міжнародного комерційного арбітражу, тобто у сфері міжнародних торгових або комерційних відносин. Законодавство, що регулює здійснення внутрішнього судочинства на підставі АВС щойно починає застосовувати міжнародні рекомендації. Ось чому ми вважаємо, що це є *черговою нагальною сучасною проблемою* для українського правосуддя.

Говорячи про міжнародно-правові стандарти щодо АВС, то на даний час їх існую дуже багато, навіть вже йдеться про їх класифікацію. Наприклад, науковець В. В. Яковлев пропонує *класичний підхід до класифікації АВС*, тобто за *способом здійснення АВС*, за *територіальним критерієм*, який визначає сферу дії того чи іншого міжнародно-правового стандарту у просторі, за *ступенем обов'язковості* того чи іншого стандарту для держав та за *сферами правовідносин*, у яких виникає спір.

За *способом здійснення АВС* науковець виділяє такі:

- стандарти, що стосуються медіації (посередництва) в урегулюванні спору;
- стандарти, що стосуються арбітражу (третейського розгляду) спору.

За *територіальним критерієм* він виділяє такі:

- універсальні стандарти у сфері АВС – ті, які поширюють свою дію на переважну більшість держав світу;

– регіональні стандарти у сфері АВС – ті, які поширюють свою дію на територію держав певного регіону;

– локальні стандарти у сфері АВС – ті, які застосовуються у відносинах між державами на основі двосторонніх міжнародних договорів.

За *ступенем обов'язковості* того чи іншого стандарту для держав В. В. Яковлев виділяє такі:

– загальнообов'язкові стандарти у сфері АВС – ті, які мають імперативний характер для відповідних держав та містяться, як правило, у міжнародних договорах або правових актах міжнародних організацій, що мають зобов'язуючий характер;

– рекомендаційні стандарти у сфері АВС – ті, які мають необов'язковий характер та містяться у рекомендаційних актах міжнародних організацій.

За *сферами правовідносин*, у яких виникає спір – ті, які застосовуються для вирішення цивільних, господарських, публічно-правових (адміністративних), трудових, сімейних спорів, спорів, що виникають у кримінальних правовідносинах, тощо [5, с. 86–87].

Яскравим прикладом імплементації міжнародно-правових стандартів у сфері АВС в український правовий простір взагалі та в систему правосуддя України зокрема може слугувати реалізація одного з напрямів Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, завдяки якому у 2022 році був прийнятий Закон України «Про медіацію» [6]. Цей Закон врегулював лише один напрям АВС, тобто медіацію, але це тільки початок, бо у найближчому майбутньому слід очікувати розробку та прийняття законодавчих актів стосовно інших форм АВС.

Розробка та прийняття законодавчих актів у сфері АВС на підставі міжнародно-правових стандартів є перспективним напрямом регулювання суспільних відносин у будь-якому демократичному суспільстві взагалі та українському зокрема. Невипадково саме традиційні та класичні суспільні відносини, що раніше перебували у сфері суто національних юрисдикцій окремо взятих країн (податкові питання, сімейні відносини, відносини спадщини, майнові відносини тощо), поступово починали регулюватися здебільшого з позиції міжнародних норм та принципів. А якщо змінювалися міжнародно-правові стандарти, то слідом за ними змінювалися й національні суспільні відносини.

Подібний процес ми починаємо спостерігати зараз в Україні, що свідчить про правильно взятий курс на демократизацію, зміцнення принципу верховенства права та охоплення ним усіх сфер правовідносин, на справжній захист прав і свобод людини, на реалізацію фундаментального права осіб на доступ до правосуддя, на підвищення дові-

ри громадян до суддів та судів, а у загальному сенсі укріплення віри населення в те, що справжній справедливий, некорумпований та безсторонній суд може існувати в українській державі та бути гарантом їхньої безпеки та благополуччя.

Два роки існування Закону «Про медіацію» показали необхідність його прийняття, корисність, важливість та рамковість, тобто практична реалізація по конкретних справах вже продемонструвала наявність в ньому певних прогалин, не врегульованих питань, а також деяку інертність з боку представників влади та державних органів щодо його популяризації.

Про це було доведено 20 листопада 2023 року під час круглого столу «Судова влада та медіація: точки перетину», який був організований Верховним Судом спільно з проектом ЄС «Право-Justice».

Президентка Української академії медіації, експертка проекту ЄС «Право-Justice», керівниця проекту ЄС «CONSENT» Луїза Романадзе визначила основні виклики для більш широкого впровадження медіації в Україні, а саме:

- нерівномірна державна підтримка розвитку медіації в окремих сферах;
- зумовлена війною зміна пріоритетів у фокусі уваги держави;
- брак власного прикладу держави у використанні медіації;
- недостатньо активна роль в інформуванні й пропонуванні медіації представниками правничих професій та органів влади;
- відсутність оновленого державного стандарту соціальної послуги медіації;
- відсутність сталого механізму залучення медіаторів задля забезпечення доступу до медіації вразливих верств населення та ін. [7].

Отже, існує подальша необхідність удосконалення цього законодавчого акту, поширення його популяризації серед населення, визначення прав і обов'язків медіаторів та сторін медіації, стимулювання до медіації, надання допомоги в забезпеченні доступу до медіації, активніше застосовувати досвід країн ЄС (вводити інститути суддів-медіаторів, зовнішніх медіаторів; узаконювати обов'язкову медіацію за деякими категоріями спорів) тощо.

П'ята нагальна проблема пов'язана із протидією корупції у суддівському середовищі, яка стала за тридцять років незалежності держави, за думкою багатьох експертів та представників засобів масової інформації, раковою пухлиною в українському правосудді. Незважаючи на всі етапи реформування, які ми дослідили у попередньому підрозділі, стан корупційних проявів у сфері судочинства вже носить загрозливий характер, а довіру населення до справедливого українського суду підірвано остаточно, особливо після затримання голови Верховного Суду В. Князева через

можливе одержання ним неправомірної вигоди. Перші заходи розслідування, які були проведені Національним антикорупційним бюро (НАБУ) та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) підтвердили, що масштаб корупції у Верховному Суді неймовірний, про що розповіла у своєму інтерв'ю журналісту Deutsche Welle заступниця виконавчого директора Transparency International Ukraine К. Риженко [8].

У даному підрозділі не ставиться за мету дослідити всі аспекти цієї важливої, масштабної та багатоаспектної *нагальної проблеми*, а робиться спроба звернути увагу лише на один її аспект, який, на нашу думку, *по-перше*, чомусь знаходиться поза увагою вітчизняних науковців, а, *по-друге*, відкриє деякі можливості по-іншому уявляти це негативне явище та планувати конкретні заходи щодо його подолання.

Цей аспект у міжнародному джерелі має назву «стверджувана корупція» і відображає, з першого погляду, досить дивне явище, коли *«громадське сприйняття корупції в судовій системі значно перевищує фактичну кількість справ проти корумпованих суддів»*. Незважаючи на те, що лише дуже невеликий відсоток респондентів міг повідомити про свій особистий негативний досвід із корумпованими суддями, дуже значна частина тієї ж опитаної групи дотримувалася думки, що судова система є однією з найбільш корумпованих інституцій у країні» [9, п. 55].

Отже, фактична та стверджувана корупція в судовій системі – два протилежних явища, які постійно знаходяться у стані діалектичного протистояння, коли перша відображає дійсний стан корупції, тоді як друга – віддзеркалює цей стан у свідомості громадян суспільства у негативному сенсі, як правило засобами пропаганди, інформаційного впливу з боку зацікавлених кіл, а іноді непридатними засобами (за допомогою пліток, брехні, перебільшень, перекручувань, пересудів тощо).

За думкою представників Консультативної ради європейських суддів (КРЕС), з якою можна цілком погодитися, розбіжності між фактичною та стверджуваною корупцією в судовій системі головним чином полягають у прозорості (непрозорості), тобто відкритості (невідкритості) або мовчазності навколо функціонування судової системи.

Дійсно, прозорість, транспарентність та відкритість в системі судочинства має величезне значення і цей зобов'язальний міжнародно-правовий принцип (судове рішення проголошується публічно – ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод) імплементовано й в Конституцію України (ч. 2 ст. 129 щодо гласності судового процесу та його повного фіксування технічними засобами), й в Закон України «Про

судоустрій і статус суддів» (стаття 11 «Гласність і відкритість судового процесу»), й в Кодексі суддівської етики, й в основу Постанов Великої палати Верховного Суду України щодо дисциплінарної відповідальності суддів за порушення відкритості розгляду справ тощо.

Принцип відкритості та прозорості закладено в нормативно-правові акти, що мають стратегічне значення для України. Так, в Річній національній програмі під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік знаходимо: «судові справи розглядаються в розумні строки за принципами рівності учасників, змагальності, гласності і відкритості судового процесу та з використанням сучасних технічних засобів» [10, п. 1.4.1.1]. В Рішенні РНБОУ від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» також визначено цей принцип: «судові справи повинні розглядатися в розумні строки за принципами рівності всіх учасників процесу перед законом і судом, змагальності, гласності і відкритості судового процесу та з використанням сучасних технічних засобів» [11, п. 1.4.1.1].

Наведені положення яскраво свідчать про те, що нормальне функціонування системи правосуддя має дуже важливе стратегічне значення у забезпечення національної безпеки держави та суспільства, навіть поряд із такими її складовими, як забезпечення воєнної, державної, політичної, інформаційної безпеки тощо.

Треба визнати, що прозорість та відкритість для системи судочинства має певні особливості, бо судова влада, як третя гілка державної влади, певною мірою стримана у своїй інформаційній політиці через певні зобов'язання, які ускладнюють ефективне реагування на критику ззовні. Серед цих зобов'язань досить назвати такі, як: зобов'язання діяти обачно, повага до презумпції невинуватості, виявлення стриманості під час комунікації із засобами масової інформації тощо.

Отже, політики, громадські діячі, засоби масової інформації з одного боку, та судові органи та судді з іншого знаходяться не в рівному положенні, якщо не сказати більшого. Перші мають всі можливості критикувати діяльність суддівського корпусу, будучи обмеженими лише нормативно-правовими приписами щодо неприпустимості наклепу, розповсюдження неправдивої інформації тощо. Але, судді не мають таких можливостей, бо пов'язані професійно-етичними нормами поведінки, які категорично наказують суддям бути стриманими під час комунікації із ЗМІ та іншими представниками кола критиків, особливо коли це стосується конкретної інформації щодо справи, що розглядається (розглядалася) у суді.

Важко знайти грань, яка б чітко розділяла законну та обґрунтовану критику від наміру зав-

дяки критики здійснювати неправомірний тиск на судову владу, створювати атмосферу неповаги до суду, піддавати гонінням окремого судді тощо.

Дуже влучно з цього приводу визначено у Висновку № 18 (2015) Консультативної Ради європейських суддів (CCJE) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії», у якому зазначається, що «існує чітка лінія між свободою вираження думок і законною критикою, з одного боку, і неповаги та неправомірного тиску на судову владу з іншого. Політики не повинні використовувати спрощені або демагогічні доводи, щоб критикувати судову систему під час політичних кампаній просто заради критики, або з метою відвернути увагу від власних недоліків. Так само не слід піддавати гонінням окремих суддів. Політики ніколи не повинні заохочувати непокору судовим рішенням, не кажучи вже про насильство щодо суддів, як це має місце у деяких державах-членах.. Незбалансовані критичні коментарі політиків – безвідповідальні, і викликають серйозну проблему, оскільки суспільна довіра і впевненість у системі правосуддя, тим самим, може бути мимоволі чи навмисно підірвані. У таких випадках, судова влада повинна зазначити, що така поведінка, порушує основи Конституції демократичної держави, так само, як і посягання на правове становище інших гілок державної влади. Така поведінка також порушує міжнародні стандарти» [12, п. 52].

Повертаючись до наведеного вище факту затримання голови Верховного Суду В. Князева через можливе одержання неправомірної вигоди, одразу кидається в око намагання здійснити на суспільство явно негативне враження щодо найвищої судової ланки України. Досить назвати словосполучення, які при цьому застосовувалися: «корупція у Верховному суді», «масштаб справді неймовірний», «Верховний суд не витримав стрес-тест корупцією», «діяльність злочинного угруповання із залученням посередників суддів у судовій гілці влади», «як таке могло статися?», «це сильний удар для України» тощо. З позитивного боку відзначено лише діяльність антикорупційної системи в Україні, яка змогла, нібито, виявити корупцію.

Здається, що подана до суспільства подібним чином інформація навряд чи підвищила авторитет української системи правосуддя в очах пересічних громадян.

До авторки інтерв'ю одразу виникає декілька питань:

– чи було у повній мірі під час надання інформації закордонному кореспонденту дотримано принципу презумпції невинуватості;

– чи не є це застосуванням звісного методу пропаганди, коли окремих випадок із конкретною

особою видається у вигляді загального явища, яке притаманне, нібито, всієї системі або всьому суспільству;

– чи не була отримана інформація про корупцію співробітниками НАБУ та САП безпосередньо від суддів Верховного Суду, які були у статусі доброчесних викривачів, тобто порядними суддями та громадянами, які фактично захистили Суд та очистили його від корупціонера;

– чи було під час інтерв'ю здійснено повагу до суду як необхідної умови суддівської незалежності тощо.

На нашу думку, приклад із затриманням за підозрою у скоєнні злочину високої посадової особи можна було б подати до суспільства зовсім з іншого боку, проявляючи при цьому повагу до суду як окремої незалежної гілки влади в українському суспільстві, хоча проблема тут існує й дуже серйозна. Ось що зазначила з цього приводу науковиця Н. Сташків: «повага до суду – це необхідна умова реальної суддівської незалежності, однак якщо принцип незалежності закріплено у Конституції України, то повага до суду досі не сприймається як окремий принцип і, на жаль, не знаходить повноцінного законодавчого закріплення.. Судді ж, обмежені етичними нормами, не мають достатніх заходів захисту. Відсутність адекватної відповіді на відвертий тиск, який чиниться на правосуддя, веде до вкрай негативних наслідків для правопорядку в державі... Вважаємо за доцільне законодавче закріплення презумпції сумлінності судді» [13, с. 192].

Повністю підтримуємо висловлені пропозиції науковця. Повага до суду та повага до суддів, що об'єднує повагу до судочинства в цілому, як загальної інституції, має бути захищеною нормативно-правовими приписами на рівні конституційних та законодавчих положень. На підставі правопорушень з боку окремих представників Феміди не можна кидати тінь на всю систему, бо повага до суду не є повагою до конкретного прізвища або посади. Визначаючи повагу до суду як інституції, визначається повага й до закону та держави в цілому.

Висновки. Альтернативне вирішення спорів поступово набуває все більшого значення в українській правовій системі, демонструючи потенціал як ефективного інструменту захисту прав людини та оптимізації судового навантаження. Проведений аналіз засвідчив, що хоча в Україні вже сформовано основи нормативного регулювання медіації, арбітражу та інших форм АВС, практична імплементація цих механізмів залишається обмеженою через низьку правову обізнаність громадян, недовіру до позасудових інститутів та відсутність сталої судової практики, яка б визнавала й підтримувала результати АВС.

Зіставлення з міжнародними стандартами показало потребу в подальшому вдосконаленні національного законодавства, зокрема в напрямку розширення сфери застосування АВС, забезпечення рівного доступу до цих механізмів та підвищення кваліфікації фахівців, що працюють у сфері досудового врегулювання спорів. Перспективним є запровадження обов'язкових етапів примирення у певних категоріях спорів, а також стимулювання сторін до використання медіації через податкові або процесуальні переваги.

Таким чином, формування ефективної системи АВС в Україні потребує не лише законодавчих змін, а й глибшої трансформації правової культури, що передбачає утвердження цінностей діалогу, компромісу та довіри до альтернативних форм правосуддя.

Література

1. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. Актуальні проблеми правознавства. Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права. Випуск 4 (12). 2017 р. С. 47–54. URL: <file:///C:/Users/ADMIN/Downloads/admin,+47-54.pdf>
2. Гаврилюк Р. О. Пацурківський П. С. Судочинство та АВС як конкурентні взаємодоповнюючі системи вирішення спорів. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці: 2021. С. 22–26. URL: <https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/docs/zbirnyk-29.10.21.pdf>
3. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>
4. Кройтор В. А. Проблеми розвитку альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів: пошук моделі системи вирішення спорів в Україні. Доктрина приватного права: традиції та сучасність: матеріали XX наук.-практ. конф., присвяч. 100-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР, ректора Харків. юрид. ін-ту (1962–1987 рр.) В. П. Маслова (Харків, 4 лют. 2022 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків: Право, 2022. – 540 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e5dc84c1-da05-4d4b-a08c-e5d2eb0d8ebb/content>
5. Яковлев В. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері альтернативного вирішення спорів. Порівняльно-аналітичне право, № 3, 2017. С. 85–88. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7401f6cb-e8d2-4d93-820d-c37cdd7b6efa/content>
6. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875 – IX. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>
7. Судова влада та медіація: точки перетину. Виступи під час круглого столу у Верховному Суді України 20 листопада 2023 року. Інтернет-сайт Верховного Суду України. URL: <https://court.gov.ua/press/general/1512317/>

8. Ржеутська Л. Корупція у Верховному суді: «Масштаб справді неймовірний». Інтерв'ю заступниці виконавчого директора Transparency International Ukraine Катерини Риженко представнику медіакомпанії Deutsche Welle від 16. 05.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/korupcia-u-verhovnomu-sudi-masstab-spravdi-nejmovirnij/a-65649292>

9. Висновок Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) № 21 (2018) Про запобігання корупції серед суддів. м. Загреб, 9 листопада 2018 р. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinio_21_ua_1.pdf

10. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік: Указ Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845>

11. Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 червня 2023 року, введено в дію Указом Президента України від 30 червня 2023 року № 359/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-23#Text>

12. Висновок № 18 (2015) «Позиція судової влади та її відносини з іншими гілками державної влади в умовах сучасної демократії». Консультативна Рада європейських суддів (CCJE). Лондон, 16 жовтня 2015. URL: https://court.gov.ua/userfiles/vusn_18_kr.pdf

13. Сташків Н. Повага до суду як необхідна умова суддівської незалежності. Knowledge, Education, Law, Management 2020 № 3 (31), vol. 2. С. 187–194. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.34>